

ДОКУМЕНТЫ
012

Бабайар мұрасы

Батыс Қазақстан облыстық мәдениет басқармасы

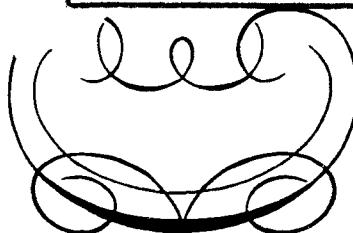
Облыстық халық шығармашылығы орталығы

Бабалар мұрасы

435788

(Сирек орындалатын
күйлер жинағы)

Жубан Молдағалиев атындағы
Батыс Қазақстан облыстық
ғылыми-әмбебап кітапханасы
Мемлекеттік мекеме
Батыс Қазақстан облысы
Орал қаласы Киров көшесі, 47

Орал қаласы
2005 жыл

Бұл басылым Батыс Қазақстан облыстық мәдениет басқармасы,
облыстық халық шыгармашылығы орталығының тапсырысы бойынша
«Мәдени мұра» бағдарламасы негізінде шыгарылыш отыр.

Жинақтаган: Халық шыгармашылығы болімінің маманы
Каримуллин Абзал Болатұлы

Бұл жинаққа ұлы күйшілердің
сирек орындалатын күйлері мен өмірбаяндары енгізілген

Алғы соz

Қазақ халқы өзінің мындаған жылдар бойы тарихында жасалған баға жетпес қордаланған мұралық музыкалық мәдениеті мен дәстүрлерін күні бүтінге дейін жалғастырып келеді. Тарихтың ұзақ көшінде қазақ халқы ғана тудыра алатын аса ерекше асқақ сезімде дамыған өнердің бірі де, бірегейі бұл - құй өнері. Ұлы дала салтында халық, он саусағынан күй төгілген күйшілерін ел ханымен қатар қойып, елдің ең құрметті азаматтарына балаған. Осы орайда, өнер тарихында баға жетпес құнды шығармалары мен елдің өткені мен келешегін - күй тілімен жеткізе білген, аттары анызға айналған һас өнер шеберлерінің, сирек орындалатын күйлерін ел арасында кеңінен насихаттау мақсатында «Бабалар мұрасы» атты Батыс өңіріндегі ұлы күйшілердің күй топтамалары жарық көріп отыр. Бұл кітап сан ғасырлар көшінде халықтың музыкалық қазына байлықтарын одан әрі дамытып, келер үрпаққа әр күйшінің өмір сұрген ортасы мен туындыларын сол қалпында жеткізуге септігін тигізетініне сенім білдіремін. Кітапқа ұлы күйшілер Мұсірәлі, Дәuletкерей, Құрмангазы, Мәмен, Сейтек, Дина сынды ұлылардың сирек орындалатын күй туындылары, және сол мұраны кейінгі үрпаққа сол қалпында жеткізе білген дарабоз домбырашылар Қали Жантілеуов пен Науша Бәкейхановтардың өмір - өнер жолдары еніп отыр. Жоғарыда айтылғандай қазақ халық композиторларының күйлері қазіргі таңда сахна төрлерінде сирек ойналып жүр. Орындалатын болса тындаушысы домбыра шертпейтін болса да күйдің не жөнінде, немесе мәнін айтпай-ак та түсінері сөзсіз. Әр күйдің өзіндік тарихы бар. Бірі қуанышты, көнілді болса, бірі қайғылы мұнды болады. Ал кейбір күйлерді тындағанда көз алдыңызға бишінің мың бүралған биін елестетсеңіз, кейбір күйлер мысалы: - Дәuletкерейдің «Салық өлген», Құрмангазының «Сары көл самар» күйлері атына байланысты түсіндіруді қажет етпейді. Мұсірәлінің «Кү жетім», Мәменнің «Қайғылы қара» күйлері өзінің атымен терең мазмұнына түсінік береді. «Бабалар мұрасы» кітабы ел арасында сирек орындалатын ұлы күйшілердің шығармаларымен танысамын деушілерге зор септігін тигізеді деп есептеймін.

Қазақстан Республикасының
Еңбек сіңген мәдениет қызметкери
күйші - Ермек ҚАЗИЕВ

Kазактың күйшілік дәстүрінде аттары азызға айналған біртуар ірі дарындардың есімдері өнер тарихында алтын әріптермен жазылып қала бермек. Күй - тарихтың өткені мен бүгінін көз алдына әкелетін ерекше қасиеттерімен сипатталады. Бұл - өнерді өмір салты еткен елдің ортасында болатын табиғи жағдай. Көшпелілер өмір салтында өнер, тек қана эстетикалық – эмоциялық әсер берумен шектелмейді. Ол сонымен бірге адамдар арасындағы қарым – қатынасқа дәнекер болып, салт – дәстүрлерді орнықтырып, қоғамдық өмірді реттеп отыруға тікелей араласады. Көшпелі қоғамдағы қазақ өнері жеке адамдар деңгейінде өмір сұрумен әсте шектелмеген. Өнердің кез келгені бүкілхалықтық деңгейде көрініс тауып отырған. Өйткені, өнер көшпелілердің бір–бірімен қарым – қатынасының тілі, өмірлік мұқтаждарының айғағы. Олар өз өмірлерін әсем сазды бесік жырымен бастап, эпикалық жоктаулармен аяқтап отырған. Сондықтан да, мұндай талғампаз ортада мойындалатын өнерпаздардың дарыны мейлінше тегеруінді болып келеді. Ондай дарынды өзінің айналасына қанатты өнердің шапағаты мол шуағын шашып, өзінен кейінгі өкше басар ұрпақтың рухын мейлінше шындалап кетіп отырған. Мұндай дәстүрдің айғағын әйгілі күйшілер Мұсірәлі, Дәулеткерей, Құрманғазы, Мәмен, Сейтек, Дина, Науша, Қали, Оқаптардан көруге болады.

Күй өнері – шексіз өнер. Оны түсіну, игеру адамзат мәдениеті қанша жасаса, сонша кезеңде жалғасып отырады. Күй өнерін XX ғасырда қазақ және орыс ғалымдары зерттеп, өздерінің симфониялық және опералық шығармаларында кеңінен пайдаланған. Күйдің өз тыңдаушысы, оны жанымен ұғып бағалайтын өнер сүйер қауымы баршылық және олардың көкжиегі кеңейе түсуде. Қазақ күйлері қазір өз отаны Қазақ елі шенберінен шығып, Еуропа мен Американың, шырайлы Шығыс елдерінің салтанатты сахналарынан да естілуде.

Мұсірәлі Бердіәліұлы

XVIII – ші гасырда Бөкей ордасында өмір сүрген күйші – композитор. Мұсірәлі – белгілі күйші Дәулеткерей Шығайұлын домбырашылық өнерге баулып, алғашқы ұстазы ретінде танылған тұлға. Мұсірәлі домбыраға бала кезінен-ақ ерекше таныла білген. Өзі де бірнеше күй шығарған. Әсіресе Мұсірәлінің “Ортба”, “Қу жетім”, “Кенжебай” сияқты күйлері ерекше сазды. Мұсірәлі Жәңгірханның тұсында Беріш руының бір бөлігін старшын ретінде басқарды.

ҚУ ЖЕТИМ

Мұсірәлі

Байсалды, салмақпен

The musical score consists of six staves of music for a single instrument, likely a Kazakh folk instrument. The music is in common time (indicated by '8'). The key signature is one sharp (F#). The lyrics are written above the notes in the first two staves.

Staff 1: П У У П У
Staff 2: П У У П У У
mp

Staff 3: П У У П У
Staff 4: П У У П У У
Staff 5: П У У П У У
Staff 6: П У У П У У

A page of musical notation for a single instrument, likely a piano or harpsichord, consisting of ten staves of music. The music is divided into measures by vertical bar lines. The key signature changes frequently, indicated by sharp (#) and flat (b) symbols. Measure 1: Treble clef, 8/8 time, key of A major. Measure 2: Key of D major. Measure 3: Key of G major. Measures 4-5: Key of C major. Measures 6-7: Key of F major. Measures 8-9: Key of B-flat major. Measure 10: Key of E major.

The dynamics and performance instructions include:

- Measure 1: Dynamics (mf) and Articulation (staccato dots).
- Measure 2: Articulation (staccato dots).
- Measure 3: Articulation (staccato dots).
- Measure 4: Articulation (staccato dots).
- Measure 5: Articulation (staccato dots).
- Measure 6: Articulation (staccato dots).
- Measure 7: Articulation (staccato dots).
- Measure 8: Articulation (staccato dots).
- Measure 9: Articulation (staccato dots).
- Measure 10: Articulation (staccato dots).

Measure 3 includes a dynamic instruction *f* (fortissimo) and a dynamic instruction *p* (pianissimo). Measure 4 includes a dynamic instruction *f* (fortissimo). Measure 5 includes a dynamic instruction *f* (fortissimo). Measure 6 includes a dynamic instruction *f* (fortissimo). Measure 7 includes a dynamic instruction *f* (fortissimo). Measure 8 includes a dynamic instruction *f* (fortissimo). Measure 9 includes a dynamic instruction *f* (fortissimo). Measure 10 includes a dynamic instruction *f* (fortissimo).

π ν π ν ν π ν

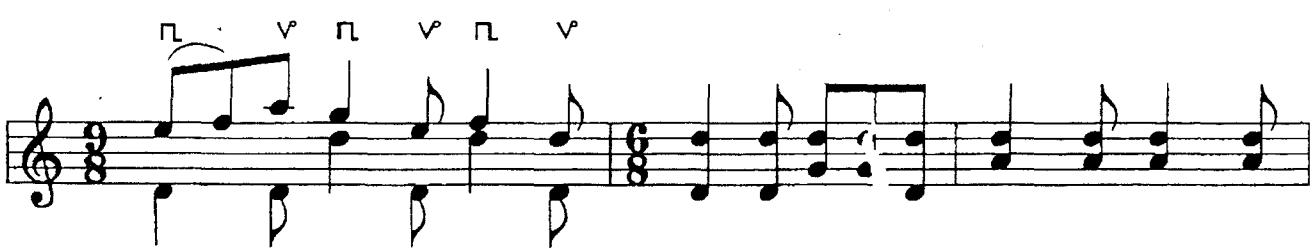

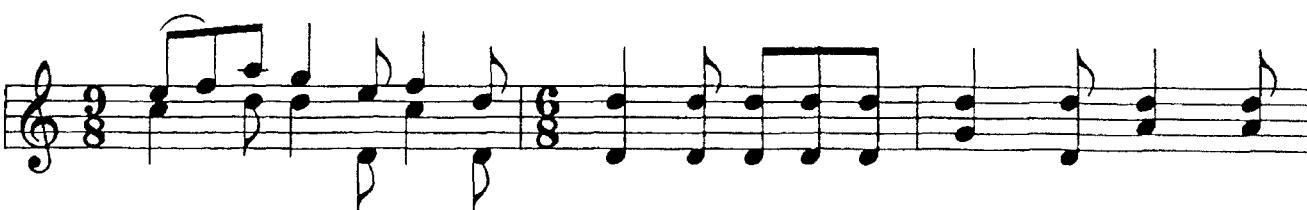
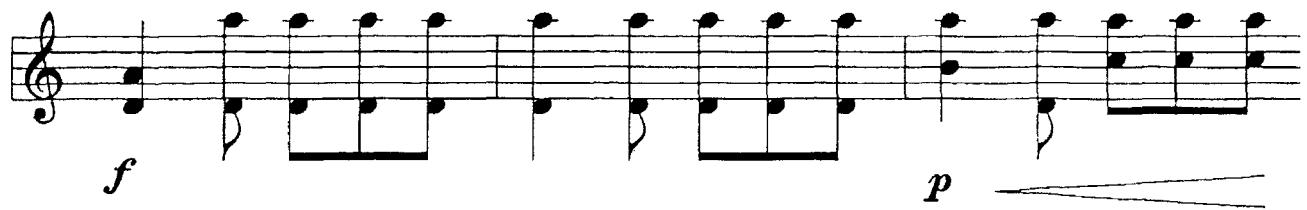
АҚСАҚ ҚҰЛА

Мұсірәлі

Орташа, іркін

The musical score consists of ten staves of music. The first staff begins with a 6/8 time signature, followed by a 3/8 section, then a 4/8 section, and finally a 9/8 section. Subsequent staves switch between 4/8 and 9/8 time signatures. Dynamic markings such as 'p' (piano) and 'v' (forte) are placed above the notes. The music features a variety of note values, including eighth and sixteenth notes, with some measures containing grace notes and slurs.

Дәuletкерей Шығайұлы

1820 – жылы бұрынғы Бекей ордасындағы Қара мола деген жерде дүниеге келген. Әкесі Шығай ауқатты адам болған. Бірақ, әке жолын кумай қайда барушы еді деп сенген ол ұлын қақпайлап, тәрбиелеген жоқ. Сүйікті ұлы Дәuletкерейді Бекейхандығының қол астындағы ел-жүртты билеп, төстейтін әкім болады деп ойлады.

Әкесі мен оның әuletі – ағайын тумалары немесе жылдар бойы бұқара халықтың басына әнгір-

тақ ойнатып, қаққанда қанын, соққанда жанын алған би – манаптар болған. Көп көріп, көпті білген соң гана Дәuletкерей айналадағы өмірге сын көзбен қарап шындықты ұға бастайды. Оның әкімгершілікті үзілді–кесілді талақ етіп тастап, өзін бүгіндей өмір жолына бағыштаған кезеңі де сол түс еді. Дәuletкерей бала кезінен байқамшыл болған. Дәuletкерейдің туған жиені Науша Бекейхановтың репертуарында күйшінің елуге тарта күйі бар. Наушаның айтуынша, Дәuletкерей өуелі молданың алдын көріп, мұсылманша хат таныған. Кейін орысша үйреніп, оқи да, жаза да алатын болды. Жан – жағында одан өтетін зерек, білімді кісі жоқ болған соң, ол жастайынан-ақ оқымысты бала атанған. Дәuletкерей Шығайұлы 1915 жылы дүние салады.

САЛАУАТКЕРЕЙ

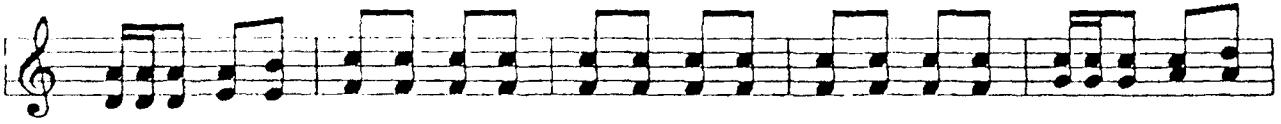
Дәүләткерей

Жүрдек

п в п п

The musical score consists of six staves of music for a traditional instrument, likely a dombra or kylkere. The music is written in common time (indicated by '2') and includes measures in 3/4 and 8/8 time signatures. The score features a variety of rhythmic patterns, including eighth-note groups and sixteenth-note patterns. The lyrics are written above the notes in the first staff, using the letters 'п' and 'в'. The dynamics 'mf' (mezzo-forte) and 'f' (fortissimo) are indicated at different points. Measure numbers are placed above the staves to mark specific sections of the piece.

КОС ШЕК

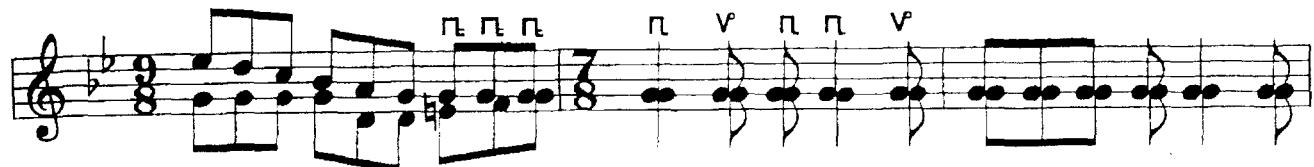
Дәүләткәрәй

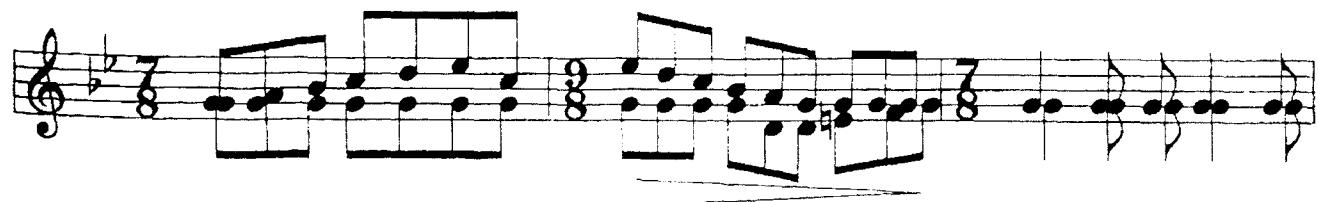
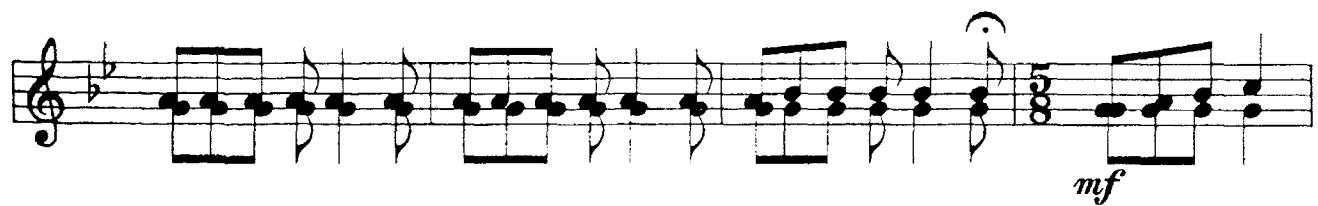
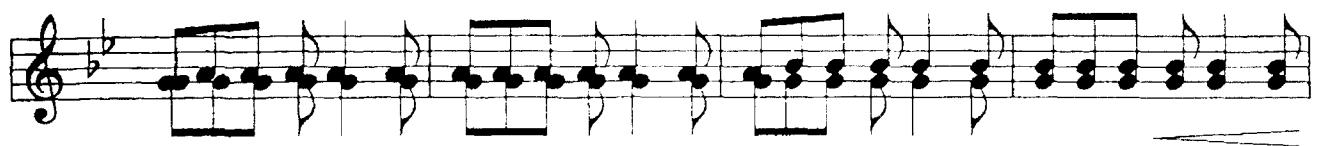
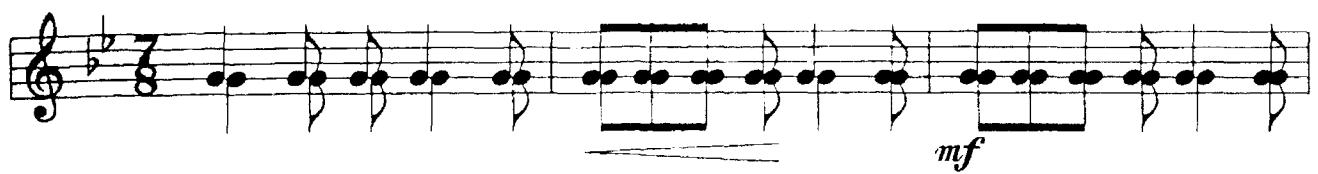
Жүрдек, қажырлы сөзіммен

The musical score consists of ten staves of music for a single instrument, likely a Kazakh folk instrument. The score is in common time (indicated by '8'). The key signature is one flat. The music features a variety of rhythmic patterns, including eighth-note and sixteenth-note figures. The score includes lyrics in Kazakh, written above the notes. The dynamics range from 'mf' (mezzo-forte) to 'f' (fortissimo). The time signature changes frequently throughout the score.

Lyrics (Kazakh):

- П в п в в п в в п п
- п в в п в в
- п в в п п
- п в п в в
- п в п в в
- п в п в п в
- п в п в п в
- п в п в п в
- п в п в п в
- п в п в п в

БҰЛ-БҰЛ

Дәүлеткерей

Орташа, терең сезіммен

The musical score consists of ten staves of music for a bandurist. The music is in 3/8 time throughout. The key signature changes from G major to A major and then to D major. Various dynamics are indicated, such as 'v' (volume), 'p' (piano), 'f' (forte), and 'ff' (double forte). The score includes complex rhythmic patterns, including triplets and sixteenth-note figures. Measure numbers are present at the beginning of some staves.